

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

ЕБИР-ЕСИР: *ебир-есир қилмоқ шв.* Хонавайрон қилмоқ, ҳар нарсдан маҳрум қилмоқ. *Чамбил юртин ебир-есир қиламан, Қайтиб келиб, шоҳ қизини оламан.* «Маликаи айёр». *Лашкар олиб, бундан турмай борарман, Элатини ебир-есир қиларман.* «Баҳром ва Гуландом».

ЕБ-ИЧМОҚ 1 Ейиладиган, ичиладиган нарсалардан истеъмол қилмоқ. *Ҳамма еб-ичиш билан овора бўлиб, ҳеч кимдан овоз чиқмай қолган пайтда..* П. Турсун, Ҳукутовчи. *Қани, тақсир, дастурхонга марҳамат қилиб, еб-ичиб, гаплашиб ўтиринглар..* К. Яшин, Ҳамза. *Бир одамга ҳам рўзғор, қозон-товоқ керак, бутлаб олсанг бўлар экан. Ҳозир еб-ичадиган пайтинг.* С. Нурув, Нарвон.

2 *кўчма* Қаттиқ дакки (жазо) бермоқ, юлиб-таламоқ. *Биз икков, агар қўйиб берсанглар, гўё бир-биримизни еб-ичмакчи эдик.* А. Қодирӣй, Ҳтган кунлар. *Ҳқишга берилиб кетиб, вақтнинг қандай ўтиб кетганини ҳам билмай қолибман. Ҳйдагилар ҳали мени еб-ичишади.* Ф. Насриддинов, Кўнгил.

ЕБТЎЙМАС Овқатни кўп ейдиган, егани билан тўймайдиган; очофат, мечкай. *Ебтўймак бола.*

ЕВРЕЙ айн. *яхудий.*

ЕВРО [< Европа қитъаси номидан] Европа Иттифоқи таркибидаги Европа иқтисодий ва пул ҳамжамияти аъзоларининг 1999 йил 1 январдан муомаллага чиқарилган пул бирлиги. *Сўмнинг еврога нисбатан курси.*

ЕГИЛИК с. т. Егулик.

ЕГУЛИК 1 Ейиладиган, овқат учун истеъмол қилинадиган нарса; озиқ-овқат. *Зиёфатларга борганда-ку, ёнига ўтириб олиб,*

тарелкасига егулик тўлдириш билан банд бўлардингиз. М. Ҳазратқулов, Журъат. *Дастурхонни ёз! Егулик нарсанг борми?* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

2 Ўз эҳтиёжи учун экилган ёки ажратилган нарса, озиқ-овқат ҳақида. *Егулик қовун. Егулик ун.* ■ *Қолгани — бола-чақамга егулик. Жамоа текиштириб кўрган. Ботиралидан сўранг!* Ҳ. Фулом, Машғал. *Шунда Биноий ёдаки бир рубоий айтиб, егулик галласи йўқлигини, кияй деса, галланинг қопи ҳам топилмаслигини айтди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

3 Ейиш учун керакли, ейишга етарли. *Бу йил яхши мева қилмади-ю, ҳар қалай егулик топилади.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЕГУЛИК-ИЧГУЛИК Ейиладиган-ичиладиган нарса; озиқ-овқат. *—Бу касб [қаландарбаччалик] менга кўп маъқул тушди. Егулик-ичгулик истагандан мўл, ёмғирдек ёғилиб келиб туради, — деди Шум бола.* Ф. Фулом, Шум бола.

ЕДИРМОҚ 1 *Емоқ* фл. орт. н. *Овқат едирмоқ. Яхши — қанд едирар, ёмон — панд едирар.* Мақол. ■ *Нигор ойим Мансурга қолган ошни едириб қўйиш билан, ора-чора гапга ҳам қулоқ солгандай бўлар эди.* А. Қодирӣй, Меҳробдан чаён.

2 Бирор нарсани бошқа қаттиқроқ нарсага ишқаб текисламоқ, ишқалаб сийқаламоқ. *Ошиқни гиштга едирмоқ.*

3 Суюқликни (мой, дори ва ш. к.ни) бирор нарсага ишқалаб сингдирмоқ.

4 *кўчма* Сингитиб йўқотиб юбормоқ. *Султонмурод.. дўстининг шеърларида унга аввалдан белгили бўлган баъзи умумий нуқ-*

сонларни едириб кетиш учун кўпроқ завқ ва руҳ билан ўқишга тиришди. Ойбек, Навоий.

5 тех. Бир-бирига ишқалаб мосламоқ.

ЕЗНА шв. Почча. -Ўх ноинсоф! Пирнафас езнанг, опанг, жиянинг аҳволи не кечар экан, — деди маъюс оҳангда Утар бува. Ж. Шарипов, Хоразм.

ЕЙИЛИШ махс. Буюмлар сиртининг ўзaro ишқаланиш, ташқи муҳитнинг бевосита таъсири натижасида уларнинг ўлчам, шакл, вазн ва б. жиҳатлардан аста-секин ўзгариши. **Механик ейилиш.** ■ **Абразив ейилишга асосан ишқаланиш сабаб бўлади.** «ЎЗМЭ».

ЕЙИЛМОҚ 1 Емоқ фл. мажҳ. ва ўзл. н. Ош ейилди. ■ **Таом иштаҳа билан ейилгандан сўнг..** [Ҳақимбойвачча] аччиқ чойни қуя бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Ишқаланавериб едирилмоқ, сийқаланмоқ. **Этикнинг пошнаси ейилиб кетибди.** ■ **Уйда битта ёғоч чўмич бор-у, битта учи ейилиб кетган қора ёғоч қошиқ.** Ж. Шарипов, Хоразм. **Ҳаммасидан ҳам парманинг тиши ейилиб кетавериши ёмон экан.** Ю. Шомансур, Қора марварид.

Ейилиб қолмайди (ейилиб қолмас) Ҳеч нарса бўлмайди, зарар-зиён қилмайди. **Худого шукур, уйларинг кўп экан. Озгина вақт турсак, ейилиб қолмас..** Ё. Хаимов, М. Раҳмон, Ҳаёт-мамот.

ЕЙИМЛИ Иштаҳа билан ейиладиган, хушхўр (мол овқати ҳақида). **Кимёвий усулда ишланган озуканинг таъмини ва ейимли бўлишини ошириш мақсадида озукалар концентратлар билан кўпчилади.** Газетадан.

ЕЙИМЛИК кам қўлл. қ. егулик. **Менгбой икки кишига ғоят ортиқчалик қиладиган ейимлик ва ичимликлар буюрди.** Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. **Ейимлигу ичимлик тўла Нозу неъмат дастурхонида.** Э. Раҳим.

ЕЙИШЛИ 1 Иштаҳа билан, севиб ейиладиган, хушхўр. **Ейишли нон.**

2 Еса бўладиган, еб бўладиган. **Ейишли мева.**

ЕЛ 1 1 айн. шамол. Тоғдан совуққина ел эсарди. П. Турсун, Ўқитувчи. **Тун аёз, изгириқ ел тўрт тарафга югуриб, жон ачитмоқчи бўлар эди.** А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Алижон Тошкентга елдек етиб келди.** Мирмуҳсин, Чиниқиш. **Бўтабой эпчиллик билан эгарсиз отга минди-да, бир-икки аччиқ қамчи босди: от жон-жаҳди билан пастга қараб елдек учиб кетди.** С. Аҳмад, Ҳукм.

2 Бирор нарса ичига дамланган ҳаво; дам. **Баллоннинг ели чиқиб кетибди.** ■ [Отабек] **Ўн беш дақиқалардан сўнг, ичига ел қамалган пуфакдек, «уфф» этиб юборгач, ўрнидан турди.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Ичкада ҳосил бўладиган ҳаво, газ. **Қабзият ортди-да, қабзият.. Шу вақт бир ел юришса, кўзим очилармиди.** А. Қодирий, Обид кетмон.

Елга учмоқ Бекор кетмоқ, фойдасиз бўлмоқ. **Ниҳоят, кутилган кун келди. Бутун вужуди билан қилинган ғайрат, ҳаракат елга учмади.** Н. Орифжонов, Ҳаловат. **Елга учирмоқ (ёки совурмоқ)** Бекор кетказмоқ, йўқ қилмоқ. **Гапларимни елга учуриб нима қиламан, дердим.** Ҳ. Турсункулов, Ҳаётнинг қиссаси. **Ишни барбод қилган, давлатнинг минглаб сўмларини елга совурган..** С. Кароматов, Эътиқод. **Оғзининг ели** «Бир оғиз сўзи, гапи билан бўлади, битади» маъносини билдиради. **Битта аэроплан нима деган гап? Охунбобоевдай одам учун оғзининг ели.** Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. **Валихонларга никоҳ чўтми.. оғзининг елига тўй, оғзининг елига мотам.** Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ЕЛ 2 Киши организмидан бирор қисмининг чириши, бузилишидан иборат оғир касаллик. **Унинг бурнини ел еди.**

Ел есин (ёки егур). Ел касаллигига нисбатли қарғишни билдиради. **Туришини қара.. турқингни ел есин!** Мирмуҳсин, Умид. **Ҳозир бориб, у бевурдинг додини бериб қўяй. Вой тусингни ел егур.** С. Аҳмад, Уфқ.

ЕЛВАГАЙ Енгли кийимларни ростмана киймай, ўрамай, елкага ёки бошга ташлаган ҳолда. **Чопонини елкасига елвагай ташлаб, токчада тикка турган кўзгуга биринчи марта қаради.** А. Мухтор, Опа-сингиллар. **Рўмолини бошига елвагай қилиб ўраб, бир учини қайириб, оғзига тишлаб, чўп билан ер чизади.** Т. Мурод, Юлдузлар мангу ёнади.

ЕЛВИЗАК Қарама-қарши эшик-деразалар очик бўлган вақтда ёки тор ораликдан ўтиб турадиган ҳаво оқими, ўткинчи шамол; шундай шамолли ҳолат. **Ниҳоят, дераза тепасидаги дарчада елвизак эса бошлади.** Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади. **Елвизак шамолнинг йўқлиги айвоннинг яна бир асосий қусуридир.** «Фан ва турмуш». - **Вой, елвизак қилиб қўйибмиз-у, — деб эшикни икки қўлаб итариб ёнди.** С. Кароматов, Олтин кум.

ЕДДИРИМ *кт.* Яшин, чақмоқ. *Зиёдилла ўрин-кўрпасини шошиб йиғиштираркан, мияси елдириш тезлигида ишлаб, ҳар хил мулоҳазаларга борди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ЕЛИБ-ЮГУРМОҚ Бирор иш ташвишида тез ҳаракат қилмоқ, у ёқ-бу ёққа югурмоқ. *Дўстининг дом-дарагини суриштириш учун Қоратой темирчи елиб-югурди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қурбон ота елиб-югуриб, сал кунда қишки ва ёзги чойхонанинг кам-кўстини тўғрилаб олди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Сингисининг тўйида елиб-югуриб хизмат қилди.* «Ёшлик».

ЕЛИК *шв. айн. англик 1.*

ЕЛИКИШ 1 Еликмоқ фл. ҳар. н.

2 *тиб.* Оғиз шиллиқ пардаларининг ялғилиниши.

ЕЛИКМОҚ 1 Еликиш касали билан оғримоқ. *Боланинг милки еликибди.*

2 Пуфакка ўхшаб шишмоқ. *Унинг кўз томирларига қон юрган, юзи сўлғин, ранги заҳил, қовоқлари еликкан эди.* Й. Муқимов, Олов ва ниҳоллар.

ЕЛИМ [ф. *يلم* – елим, клей] **1** Дарахт танасидан силқиб чиқиб, қотиб қолган ёпишқоқ шира. *Мастонбиби конвертни ўрик елими билан ёпиштириб, боягидек қилиб қўйди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

2 Улаш, бириктириш учун ишлатиладиган ёпишқоқ модда; клей. *Дурадгорлик елими. Елим пиширмоқ.* ■ *Парча-парча хариталарни елим билан ямаб, кўк, қизил чиқиқлар чизиб қўйилган жойларини кўрсатди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

3 *кўчма* Хирулик қилиб ёпишаверадиган; шилқим. *Бу тоифа одамлардан қочиб қутулмасанг, бошқа йўл билан қутулиб бўлармиди. Елим-ку, елим улар.* С. Аҳмад, Ҳикоялар. *Нодирбек ўлгудек шилқим, елим, ёпишқоқ йиғит экан.* М. Қориев, Ойдин кечалар.

4 *с.т.* Баъзи буюмларни ишлаш, яшаш учун қўлланидиган сунъий модда; целлюлоза. *Елим пақир.* ■ *Лекин Ўлжаев ёпишган еридан узиб ўрганган, елим қошиқ одам экан.. «Муштум».* *Мулозим йиғитнинг елим патнисда иссиқ кофе келтирганини ҳам сезмади.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЕЛИМБАЛИҚ Чучук сувда яшайдиган, карплар оиласига мансуб бир турли балиқ.

ЕЛИМЛАМОҚ Елим суртмоқ, елим бермоқ. *Биров йўлда очиб ўқийдигандек, яхшилаб елимлади.* Шухрат, Умр поғоналари.

Тайёрми ҳали китоб, Елимлаб, қирқиши бор. Қ. Муҳаммадий.

ЕЛИН Урғочи сутэмизувчи ҳайвонларнинг сут ажратиш аъзоси, сут бези; эмчак. *Оғизгинангда ўтинг бор, Елингинангда сутинг бор.* «Бойчечак». *Подадан қайтаётган она қўйларнинг маърашлари, елини чатнаб турган говмиш сигирларнинг лапанглаб юришлари..* А. Убайдуллаев, Ҳаёт оқими.

ЕЛКА 1 Қўлнинг танага яқин қисми. *Аҳмаджон уни дарҳол тортиб олиб қараса, ўнг қўли елкасидан узилган.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Аравакаш елкасини гунчакка тираб итарса ҳам, от тўрт оёғи ера михлангандай, қимир этмасди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳар елкасида мендай болалардан иккитаси ўтирса бўлар.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Тананинг икки елка, курак қисми, кифт. *Салимбойвачча ўз ёнига бир хотинни ўтказди.. У елкаси кенг, кўкракдор, лўппи юзли эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 *кўчма* Кийимнинг елка устида турадиган қисми. *Қўйлакнинг елкаси тўғри келмади.*

4 *кўчма* Зимма, гардан. *Теримни машиналар елкасига юклаганмиз.* А. Аҳмадҷонов, Иш боши.

5 *тех.* Ричагнинг таянч нуқтасидан куч қўйилган нуқтасигача бўлган қисми. *Елкасини тўғрилаб олмоқ.*

Елкаси ерга тегмаган қ. тегмоқ 1. Елкага миниб олмоқ *айн.* бўйнига миниб олмоқ. **бўйин 1 1.** *Елкамга [хўжайинлар] хўп минишди. Энди бас!* Ойбек, Танланган асарлар. *Мусулмонқул эл елкасига минди..* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Елка(си)га ортмоқ (ёки юкламоқ)** Иш ёки вазифани бирор кимса ёки нарса зиммасига ўтказмоқ. *Ҳамма ишни ўринбосари елкасига юклябди. Елкамнинг чуқури кўрсин* Бундан кейин умрбод кўрмай. *Зуннунхўжанинг уйини елкамнинг чуқури кўрсин.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Елкасини қисмоқ 1)** совуқдан ёки руҳий азобдан бошини елкалари орасига олмоқ. *Ёрмат кўчадан келди, елкасини қисиб, танчага ўтирди.* Ойбек, Танланган асарлар; **2)** инкор ёки таажжуб аломати; «йўқ», «билмайман» каби маъноларни ифодаловчи ҳаракат. *-Аканг уйга кетдимикин? – деб сўрашди Давлатёрдан. У елкасини қисди, чунки билмас эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Елкасидан сафар ойи кўринмоқ** Жуда ночор аҳволга тушмоқ, путурдан кетмоқ, хароб бўлмоқ. *Э, сен, елкангдан са-*

фар ойи кўриниб қопти-ю, яна менга тик гапирасан-а, гадойвачча! К. Яшин, Ҳамза.

ЕЛКАДОР Елкаси одатдагидан кенг; кенг елкали. *Ойниса эшикка яқинлашганда, кўча қоронғисида турган елкадор эркакнинг дўрқун қоматини кўрди.* Ҳ. Гулом, Тошкентликлар.

ЕЛКАДОШ Ишда, меҳнатда ёнма-ён турувчи, бир гоё-мақсад учун биргалашиб курашувчи. *..жуда қийналаман деб ўйлаган эдим. Йўқ, одамларимиз бир-бирига ёрдамчи, елкадош бўлиб ишлади.* С. Абдуқаҳҳор, Қувондиқ. *Башоратнинг назарида, бу одамларнинг кўз қарашларидаги ишонч ҳам ўзларини бутун шахарларидаги жуда кўп шундай кишилар билан елкадош деб билганликларидан эди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ЕЛКАЛАМОҚ Елкага олмоқ, елкада кўтармоқ. *Ўқ-дориларни отларга ортиб, қолганларини ўзимиз елкалаб олдик.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Кийимлари солинган тўрвани елкалаб, чумчуқ чирқилламай келувди мақтабга.* М. Ҳазратқулов, Журъат.

ЕЛКАЛИ айн. елкадор. *Рустам баланд бўйли, кенг елкали, баҳодир йигит бўлиб етишди.* «Олтин бешик».

ЕЛКАМА-ЕЛКА 1 Елқадан елкага ўтказиб, навбатма-навбат елкалашиб. *Одамларнинг табиати қизик: буеун бири иккинчиси билан ёқалашса, эртанги куни азада елкама-елка туриб, тобут кўтарди..* «Ёшлик».

2 Бир сафда, ёнма-ён туриб; тенг. *Мелиқўзи билан елкама-елка бўлиб ишлаётган Жўра Солиев, Мадали ва Раҳимжон Йўлдошевлар озгина тер тўкмадилар.* Н. Сафаров, Карвонбоши Мелиқўзи.

ЕЛКАН 1 Кема мачтасига ўрнатилган, шамол кучи билан кемани юргизадиган катта кенг чодир. *Елканни кўтармоқ.* ■ *Баъзилари елкан ямайди, Кекса ошпаз чархлайди пичоқ.* Э. Раҳим, Янги қадам.

2 Шундай чодир ёрдамида ҳаракат қиладиган, елканли кема. *Очиқ денгиз устидан энгил шамол елмоқда, Хув.. оқариб узоқдан, ёлғиз елкан келмоқда.* З. Диёр.

3 Кўчма Елканга ўхшаш, унга нисбатли нарса. *Икки капалак кенг елкан ёйиб кўтарилди-ю, сал ўтмай кўздан ғойиб бўлди.* Ж. Абдуллахонов, Орият.

ЕЛМОЯ Тез юрадиган (югурик) туя. *Ой Зебом елмоя миниб йўртади.* «Ёзи билан Зебо».

ЕЛМОҚ 1 Ҳаракатга келмоқ, эсмоқ. *Шамол ўйнаб, шамол елади.* Э. Раҳим. *Қир устида шабада Бир текисда елмоқда.* З. Диёр.

2 Шамолда, шамол кучи билан юрмоқ, учмоқ. *Ҳайдар ота унинг кетида қолиб, аста-секин елиб юрган сарғимтир чангга қараганича хомуш қолган эди.* А. Қаҳҳор, Асрор бобо.

3 Тез юрмоқ, югурмоқ, шамолдек учмоқ. *Аскарлар турнадай тизилиб, елиб кетишди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Поезд шу қадар елмоқдаки, Норматнинг назарида поёнсиз дашт чир айланиб, телеграф столбалари унга қараб чопиб кетаётгандай.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Аваз аравага чиқиб улгурмай, от елиб кетди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

4 шв. Елдирмоқ. *Майдон-майдон бедовларни елинглар..* Эргаш Жуманбулбул ўғли. *Текис ерда бедов отни еламан.* «Ойсулув».

ЕЛПАТАК: елпатак бўлмоқ Атрофида гирдикапалак бўлмоқ, хизматида елиб-югурмоқ. *Мунча ўша зормандага елпатак бўлавермасангиз? Ж. Абдуллахонов, Тўфон.* *Бурнигача берктиб рўмол ураб олган Зухра буви елпатак бўлиб, чой тараддудини кўрди.* Ҳ. Назир, Сув гадоси — оқпадар..

ЕЛПИМОҚ 1 Елпиғич ёки бошқа бирор нарса воситаси билан ўзига ёки ўзгага ел, шабада тегизмоқ. *..хитойи елпиғич билан ўзини елтиди.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Зайнаб шу ҳолда узоқ фурсат эрини елтиди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ёрмат.. қаттиқ «ух» тортди ва чопонининг ёқаси билан кўкрагини елтиди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Поезд дим бўлганидан, йўловчилар газета билан ўзларини елтирдилар.* С. Аҳмад, Хотин.

2 Ҳилпиратмоқ, тебратмоқ. *Тоғдан эсанган шабада.. аёлларнинг чакка сочлари ва бошларидаги рўмолларини бетиним елтиди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Шамол воситасида донни чиқинди ва чангдан тозаламоқ, совурмоқ. *Мошини елпимоқ.*

ЕЛПИШТОВОК 1 Дон елпиш учун ишлатиладиган ясси, юза ёғоч идиш. *У одамларга пича қараб турди, кейин елпиштовокдай кенг, солқи юзи бирдан тиржайди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 кўчма Шу нарсага нисбатлашни, унга ўхшаш нарса (кишининг бети ва ш. к. ни) билдиради. *Куйсанг-чи ўша елпиштовогингни! Сенга шундай жононларни топиб берайки,*

хусини кўриб, ақлинг оғмаса ҳисобмас. Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

ЕЛПИҒИЧ I Елпиш-елпиниш учун ишлатиладиган ярим доира ёки доира шаклидаги буюм. *Мирзо Баҳром.. хитойи елпиғич билан ўзини елпиди.* А. Қаҳҳор, Мирзо. *Афанди товуқ патидан ранг-баранг елпиғич ясаб, бозорга олиб чиқди.* «Латифалар». *Товуслар кўркем думларини елпиғич каби ёйиб, аста мағрур юришади.* Ойбек, Навоий.

2 Умуман, елпийдиган нарса. *Иккинчиси югурганча хужрадан бўйра елпиғични олиб чиқиб, оловни елпиди.* «Саодат». *..отлар думларини елпиғич қилар ва қосилкани ялқовлик билан тортарди.* С. Анорбоев, Оқсой.

ЕЛҚАНОТ Ниҳоятда тез юрадиган, югурик, учар. *Соатига 200 километр йўл босадиган елқанот машина.. тик доволарнинг биринчисидаяқ ҳорғин туюдек чўқади-қолади.* Ҳ. Фулом, Куба ҳақида ҳикоялар.

ЕМ I I Ҳайвонларга бериладиган ғалла маҳсулотлари ва улардан тайёрланадиган озуқа. *Ем еган от тўрвани тешар.* Мақол. ■ *Янга охурдаги емини ямлаб ютаётган сигирга қаради.* С. Нуоров, Карвон. *Тарлонга азонда беш кило, тушда беш кило, оқшомда ҳам шунча арпа ем бердим.* Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

2 Қўлда боқиладиган қушларга бериладиган гўшт.

3 Қармоққа ёки тузоққа илинтириб қўйиладиган гўшт, чувалчанг ва ш. к.

Баланд (ёки катта) охурдан ем емоқ Ҳаёт, маишат даражаси юқори бўлмоқ (якка шахс ҳақида). *Сиз баланд охурдан ем еб юрган болага ўхшайсиз.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Сен катта охурдан ем еб ўргангансан, чидолмайсан.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Ем бўлмоқ** Нарсага ёки кимсага емиш бўлмоқ, йиртқишлар оғзига тушиб ҳалок бўлмоқ. *Икки шунқор талашса, бир қарғага ем бўлар.* Мақол. ■ *-Турғуной, — деди Мастон, — шу ерда қоладиган бўлсак, бўрига ем бўламиз.* А. Қаҳҳор, Мастон. **Оқ ем бўлмоқ** Сувда кўп туриб ёки чайналавериб оқариб кетмоқ (эт ёки тери ҳақида). *Оғзидаги оқ ем бўлиб кетган чандирни олиб, наमत тагига қистирган кампир.. йиғлаб юборди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

ЕМ II От оёқларида ҳосил бўладиган чиқик, шиш касаллиги. *Отнинг оёғига ем тушса, оёғи қотиб қолади.* Пайлари дириллаб учади. Т. Мурод, От кишнаган оқшом.

Оёғинга ем тушганми? Секин, судралиб юрадиган (қадам ташлайдиган) одамга нисбатан қўлланадиган ибора.

ЕМАК I Егулик нарса; егулик, овқатлик, овқат. *Кечки емакка чақа топиш учун зарурият сезди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Уйда емакка бир қисим жўғари [жўҳори] қолмади..* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЕМАК II эск. айн. **емоқ.** *Хизмат тугалаёзгандан кейин ўзининг совиб қолган ошини емак учун Офтоб ойимлар ёнига ўтирди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ЕМАКХОНА Овқатланиладиган жой, хона; ошхона. *Мадрасамиз уч қаватли бўлиб, биринчи қаватида ошхона, емакхона жойлашган эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *Боғчада овқат вақти бетинч бўлади: бири қошиқ ўйнаб, овқатини туқади, бири бошқасиникига нон ташлаб юборади.. Шундай пайтда емакхонани айланиб юрадиган одати бор.* Шухрат, Жаннат қидирганлар.

ЕМИРМОҚ I Кўпориб, ағдариб туширмоқ, нуратмоқ. *Сув соҳилни емирар, алам — дилни.* Мақол. ■ *Қирғоқларни емирган Аму, Тоғу тошни кемирган Аму.* Э. Раҳим.

2 кўчма Харобага, вайронага айлантирмоқ, бузмоқ. *Душман қанчалик гангитилса, унинг ўт очииш нуқталари қанча кўп емириб ташланса, хужумнинг муваффақияти шунча муқаррар бўлади.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

3 Йўқ қилмоқ, барбод қилмоқ, тугатмоқ. *Умрни меҳнат эмас, ғам емиради.* Ойбек, О. в. шабадалар. *..сизнинг ёрдамингиз менга большевикларнинг ўсиб бораётган кучини емириш учун керак.* Н. Сафаров, Танланган асарлар.

ЕМИШ Озиқ-овқат бўладиган нарса; овқатлик. *Молга берсанг соз емиш, боқар сени ёзу қиш.* Мақол. ■ *-Емиш олиб келдим, — деди Баҳри эридан кўрқа-писа, — шавла билан нон.* Ҳ. Фулом, Машғал.

Емиш бўлмоқ айн. ем бўлмоқ қ. ем I.

ЕМЛАМОҚ Ем бермоқ, ем билан боқмоқ. *Фирқўкни емлаб, эртаги урушининг ғамини ғамлаб, хотирини жамлаб ўтираверди.* «Равшан».

ЕМОҚ I Таом истеъмол қилмоқ, овқатланмоқ, тановул қилмоқ. *Қовун есанг — саҳар е, саҳар емасанг — заҳар е.* Мақол. ■ *Биров ичиб ўлган дейди, биров ёмонроқ овқат*

еган экан дейди. «Гулдаста». У [Бектемир] окопда қаттиқ нонни кусурлатиб чайнаб, консерва билан қўшиб, маза қилиб еди. Ойбек, Қуёш қораймас.

2 Тирикчилик ёки маишат учун ишлатмоқ, сарф қилмоқ. Ётиб еганга тоғ ҳам чидамайди. Мақол. ■ У [мирзо] бир кунлик даромадини ўн кун ер эди. А. Қаҳҳор, Мирзо. «Ҳосилини еганда эсласалар, бас», деган орзу-ўйи қуршамииш уни. «Гулдаста».

3 Ўзиники қилмоқ, ўзлаштириб олмақ. Уезд ҳокими «акангни мингбоши қиламан» деб, уч минг йигирма етти сўм пулини еб, сайловда дегрезлик Исомиддин деган жаллобни сайлаган экан. А. Қаҳҳор, Йиллар. Акам бировнинг томини тешиб қамалган эмас ё бировнинг ҳақини еган эмас. Ойбек, Танланган асарлар.

4 кўчма Ишдан, сафдан чиқармоқ; шикастлантирмоқ, майиб қилмоқ; ўлдирмоқ. «Отни единг», дедим ичимда. Ойбек, Танланган асарлар. - Шундай, дўстим. Энди унинг узини йўқ қилмасак, сени ҳам, мени ҳам ейди.. — деди Давлатёр. П. Турсун, Ўқитувчи. Камбағалчилик одамнинг ёруғ дунёдан бўлган умидини кемириб, зангдай еб ташлар экан. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

5 Баъзи сўз-отлар билан қўлланиб, шахсга шу сўз билдирган нарсанинг (зарбнинг) тегиши маъносини билдиради. Мас., калтак емоқ, мушт емоқ, қамчи емоқ, тепки емоқ, шапалоқ емоқ, тарсаки емоқ ва б.

Адабини (ёки таъзирини) емоқ қ. таъзир. ..вақтинча қозонган муваффақиятлари билан талтайиб кетган фашистлар адабларини емоқдалар. Н. Сафаров, Танланган асарлар. Бўлди, яхшилар, шунча таъзирини еди, энди тавба қилгандир. А. Муҳиддин, Риёкор. Барҳам емоқ айн. барҳам топмоқ қ. барҳам. Дунёда ноҳақлик қанча камайса, тўхмат барҳам еса, шунча яхши. Шухрат, Жаннат қидирганлар. Бошини емоқ қ. бош. Бу феълинг бўлса, ё муродинга етасан, ё бошингни ейсан. С. Сиёев, Ёруғлик. Гап емоқ қ. гап П. Қишининг узун кунларида улфатлар бу ерда гап ейишади. П. Турсун, Ўқитувчи. Дақки (ёки дашном) емоқ қ. дашном. Кичкина бир қизчадан дақки еган ҳалиги аёл Эргашойни талаб берди. Н. Сафаров, Танланган асарлар. Дам емоқ қ. дам. Заха еган айн. захаланган қ. захаланмоқ. Илоннинг ёғини еган айн. илоннинг ёғини ялаган қ. ёғ. ..шум укаси, илоннинг ёғини еган

мўлтони онаси борлигини яширгандир.. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Ичини (ёки ич-этини) емоқ Руҳан азобланмоқ, безовта-ланмоқ. У шу оғир фикрлар билан ичини еб турганда, ичкаридан паранжили хотин чиқиб, эркаклардан олисроқда тўхтади. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Содда қишлоқ боласи дилига тугилган гапларни айтолмай, кўп вақт ич-этини еб, саросимада юрди. С. Аҳмад, Уфқ. Лат (ёки шикаст) емоқ қ. лат. Бўронда лат еган томлар, тахта деворлар ремонт қилинди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Ҳаво жангида шикаст еган немис самолёти.. йигирма-ўттиз метр нарига келиб қўнди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. Офтоб емоқ Офтоб таъсири ўтмоқ, тегмоқ. Узун шим кийган бу ёш йигитнинг синиққан рангига кўзи тушиши ҳамон, офтоб емаган студентлардан бўлса керак, деб ўйлади. С. Анорбоев, Оқсой. Панд емоқ қ. панд. Пишириб е (пишириб есин, пишириб ейдими) «Ўзингга буюрсин», «ўзингдан бошқага керакмас» маъносини билдиради. Гулнор ўлагур, сени биров пишириб ейдими? Ойбек, Танланган асарлар. Пушаймон емоқ (ёки бўлмоқ) Бирор иш, хатти-ҳаракати учун афсусланмоқ, афсус чекмоқ. Ҳой Содиқ, кўзингни оч!.. Кейин пушаймон ейсан! С. Абдуқаҳҳор, Кўзлар. Совуқ емоқ Совқотмоқ. ..от пишқириғидан чўчиб тушиди-ю, шундагина ўзининг совуқ ея бошлаганини сезди. Н. Фозилов, Дийдор. Тарадудини емоқ (ёки кўрмоқ) Ҳаракатини қилмоқ. Уруш тарадудин ҳаммангиз енглар. «Юсуф ва Аҳмад». Фириб емоқ қ. фириб. Эсини (ёки ақлини, миясини) емоқ қ. мия. Ҳой Йўлчи, эсингни едингми? Уят! Ойбек, Танланган асарлар. Қулоқ-мия(си)ни емоқ Гапиравериб жонига тегмоқ. Бас қил, қулоқ-миямни единг! ■ Эй, кўйинг, афандим, шу гап билан ўн йилдан бери қулоқ-миямни ейсиз. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Ғамини (ёки қайғусини) емоқ Ташвишини қилмоқ, ўйламоқ. Тахтда ўтирган Неколай сани, мани қайғумизни ейдими?.. Ойбек, Танланган асарлар. Сиз, ўғлим, газет-пазетинизни қуриб, кечқуруннинг ғамини енг. А. Қаҳҳор, Асрор бобо. Ғам емоқ қ. ғам. Еб юборгудек (ёки қўйгудек) Ўта газаб, жаҳл билан. Санобар кўзларини катта очиб, Эшон ойига еб юборгудай қаради. К. Яшин, Ҳамза. У Шералига еб қўйгудек тикилиб қолди. С. Кароматов, Олтин кум. Егани олдида, емагани кетида Рўзғори яхши таъминланган,

хамма нарса тахт, камчилиги йўқ. *Нусратулланинг йўли бошқа, унинг таппа-тайёр ота мулки бор, егани олдида, емагани кетида.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. **Емаган сомсага пул тўламоқ** Бекордан-бекор чиқимдор бўлмоқ, ҳақ тўламоқ; қилмаган ишига жавобгар бўлмоқ. *Емаган сомсага пул тўлаш, деб шуни айтади..* Ҳ. Ҳошимов, Қалбингта кулоқ сол.

ЕМСАК кам қўл. Кўп ейдиган, очкўз.

ЕМТИК шв. Емиш. *Жўхоридай қулар душманнинг лоши, Қузғунларга емтик бўлади гўши.* «Юсуф ва Аҳмад». Бундан сўнг сира ёвузга емтик бўлмас. Миртемир.

ЕМ-ХАШАК Ҳайвонларга бериладиган озуқалар. *Ем-хашак базаси.* ■ *Қиш учун ем-хашакни мўл-кўл жамғариб қўйиш чорва маҳсулотини кўпайтиришининг энг муҳим омилidir.* Газетадан.

ЕНГ Кийимнинг қўлга кийиладиган қисми. *Бош ёрилса — бўрк ичида, Қўл синса — энг ичида.* Мақол. ■ *Кенг энгаридан чиқиб турган қўллари дехқон қизларининг қўлларидек катта-катта.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Ёрмат уҳ тортиб, энг учи билан пешона терини артди.* Ойбек, Танланган асарлар. [Асрора] *Рисолат кўйлакнинг бели ва энгини ўлчаб бўлгунча қараб турди.* С. Аҳмад, Уфқ.

Енг ичида Яширин, махфий равишда. *Сира ғам еманг. Бу ишни энг ичида битказамиз.* «Муштум». ..эски касбу корини энг ичида юргизиб туриш учун ҳам борар эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Енгидан кириб, ёқасидан чиқмоқ** (У энгидан кириб, бу энгидан чиқмоқ) Ёлғон-яшиқ, ширин сўзлар билан ўзига оғдирмоқ, аврамоқ; шу йўл билан ишини битирмоқ. *..орадан кўп ўтмай, Муҳиддин қизнинг энгидан кириб, ёқасидан чиқиб, унга уйланиб олди.* С. Абдуқаҳҳор, Уй остонадан бошланади. *Авзам ўзига содда кўринган қизнинг у энгидан кириб, бу энгидан чиқди.* Шухрат, Жаннат қидирганлар. **Енг учида** 1) айн. **енг ичида.** *Қалинини энг учида олиб, жиғилдонга урди-да, қизни узатди.* П. Турсун, Ўқитувчи; 2) айн. **қўл учида қ. қўл.** *Утар бобо унга энг учида қўл бериб ўтиб кетди.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Енг шимармоқ** Жиддий киришмоқ, бел боғламоқ. *Шу йўсин кўп вақт руҳий хасталик кечириб, кутилмаганда жонланиб кетди,* яъни «Ақоид»нинг шарҳида *яхши тушунишга энг шимарди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Ҳаёт учун жанг қилишга*

қайтадан энг шимардим. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

ЕНГИЛ 1 Оғирлиги, вазни кам, вазмин эмас. *Енгил юк. Енгил тош. Юки енгил эшак ётағон бўлади.* Мақол. ■ *Мансуров қўзини енгил деб ўйлаб, бўшироқ олган эди, жуда оғир экан, қўлини эгиб, тушиб кетишига сал қолди.* П. Қодиров, Қора кўзлар.

2 **Қалин** ва иссиқ бўлмаган, яланг қават; юпқа, юпун. *Нури юпқа, енгил рўмол учидаги туғунчакни ешиб, букланган қоғоз чиқардида..* Ойбек, Танланган асарлар. *Мезбонлар енгил кийимда, баланд айвоннинг баҳаво ерига қўйилган столнинг икки ёғида хомуш ўтиришар эди.* А. Қаҳҳор, Мирзо.

3 **Кучи**, таъсири ортиқ бўлмаган; кучсиз. *Ҳаво анчайин салқин эди.. Енгил шамол эсарди.* Ҳ. Умарбеков, Ёз ёмғири. *Авазнинг димоғига енгил шароб ҳиди урилди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

4 **кўчма** Аста ва мулойим, ёқимли. *Енгил табассум.* ■ *Кийим ечадиган жойда туриб.. бир йиғит билан енгилгина саломлашди.* Мирмуҳсин, Умид. *Йицирма минут қадар вақт ўтгандан кейин, енгил таъзим билан Гуландом кириб келди.* Ойбек, Танланган асарлар.

5 **Катта** куч-меҳнат талаб қилмайдиган; оғир, қийин эмас. *Енгил вазифа.* ■ *Бизга сиздай бир одам керак. Бизникида иш минг марта енгил.* Ойбек, Танланган асарлар. *Чиндан, адам борида ойимга енгил эди.. иш-хонасига бориб келишни биларди, холос.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

6 **У** қадар жиддий, хавфли бўлмаган, оғир эмас. *Ҳозир аҳволи анча енгил.* ■ *Мен жангларда уч марта енгил ва икки марта оғир ярадор бўлдим.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. *Тенки касаллигида.. нерв системасида ҳам ҳар хил ўзгариш бўлиб, енгил ўтадиган менингит ҳам бўлиши мумкин.* «Саодат».

7 **Руҳан** эркин, тетик ҳолатли, ёқимли ҳис-туйғули. *Баъзан киши бир-бири билан гаплашиб, кўнглидагини бўшатиб турса, ўзини енгил сезади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ўртадаги ноқулайлик, хижолатпазлик йўқолди, табиий ва енгил муҳит пайдо бўлди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

8 **Жиддий**, расмона бўлмаган, енгил-елпи (фикр, мулоҳаза ва ш. к. ҳақида). *Баъзи енгил мулоҳазаларинг онаненикидан қолишмайди, Отабек!* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Мен бир хизматкорларинг бўлсам.. Сиз жуда енгил ўйлайсиз.* Ойбек, Танланган асарлар.

9 Юзаки фикр юритадиган, ўз иши, гап-сўзига жиддий эътибор билан қарамайдиган; оёғи қинғир. *Ўзинга муносиб гапни гапир! Енгил бўлма!* А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. *..ҳовлиқма, лақма, енгил Лутфинисо бунга чиндан ишонар.. ким кўринса, шунга кўз ёши қилар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Енгил атлетика қ. атлетика. Енгил кўчмоқ Қийинчиликсиз амалга ошмоқ, қийналмай, осонлик билан бўлмоқ. *Баҳор юки енгил кўчиши учун қиш фаслида замин яратилади.* Газетадан. *Ишининг енгил кўчишига севинган она.. ўғлини Марғилон кетмакка қистай бошлади.* **Енгил машина қ. машина.** **Енгил оёқ** Ёмон (ношаръий) йўллارга юрадиган, суююёқ. *.. менинг қизим унақа енгил оёқлардан эмас, унинг ақли-ҳуши жойида.* Н. Фотиҳ, Турсуной. **Енгил саноат қ. саноат.** **Енгил таом** Яхши, тез ҳазм бўладиган таом. *Илгариги вақтларда парҳез таомларни «енгил» ёки «оғир» овқатлар деб, икки гуруҳга бўлиб, касалларга буюрилар эди.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш. **Енгил тортмоқ** 1) руҳан енгиллашмоқ, тетиклашмоқ. *-Бу фикр чакки эмас, — деди бир оз енгил тортди.* «Муштум». *Кудрат ўша ёққа қаради-ю, ҳокимнинг йўқлигини кўриб, нича енгил тортди.* М. Исмоилий Фарғона т.о.; 2) касали тузала бошламоқ, касалдан ўзини яхши ҳис қилмоқ. *Эртага ўрнимдан туриб кетадиганга ўхшайман, ҳозир ҳам анча енгил тортдим.* А. Қаҳҳор, Қўшчиноҳ чироқлари. **Тупроғи енгил** Бирор жой, иш-вазифадан кўчиши, ўтиши осон бўладиган, осон кўчадиган шахсга нисбатан қўлланади. *-Тўғри, колхоз раиси, айниқса, раисасининг тупроғи енгил бўлади, — деди Комила жиддий тус билан.* Ойбек, О.в.шабадалар. **Тупроғинг енгил бўлсин** Дафн маросимида қабр устида айтиладиган ибора. *Лайлонинг қабри гулчамбарларга тўлиб кетди. Тупроғинг енгил бўлсин, севгилим! Бир қисим тупроқ олиб, унинг қабрига сочаман.* М. Қориев, Ойдин кечалар. **Қўли енгил** Бирор иш-амалида тез кушойиш топиладиган шахсга нисбатан қўлланади. *-Докторнинг қўли жуда енгил экан, — дейишади беморлар.* С. Нуоров, Дурдона. *Бахтингиз бор эканки, мендай қўли енгил, дами уткир ромчига йўлиқдингиз.* К. Яшин, Ҳамза.

ЕНГИЛ-ЕЛПИ 1 Вазни унча оғир эмас, енгил. *Болалар орасида Остап билан Сарсенбой*

ҳам енгил-елпи нарсаларни ташишда ёрдамлашишмоқда. Р. Файзий, Сен етим эмассан.

2 Унчалик куч, машаққат талаб қилмайдиган. *Ҳамма оғир ишларни барака топкур йигитларнинг ўзлари қилишарди, биз, чолларга эса енгил-елписи қоларди.* В. Фофуров, Вафодор.

3 Жиддий, расмона эмас, енгил. *Директор билан администраторга яна енгил-елпи чора кўрилган бўлди.* «Муштум». *Уч аёл енгил-елпи нонушта қилиб олишди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

4 кўчма Жиддий тарзда эмас; юзаки. *Халқ ишига енгил-елпи қарашга, ҳавойи ваъдалар билан кўз бўяшга асло тоқат қилолмаймиз.* Ш. Рашидов. *Бўрондан кучли. Ҳаётга енгил-елпи қарашади, деган ақидада юрарди.* С. Нуоров, Нарвон.

ЕНГИЛ-ЕЛПИЛИК Енгил-елпи иш тутиш, енгил-елпи муносабат, қараш. *Канал асрлар буйи туради. Бинобарин, бу ишда енгил-елпиликка йўл қўйиб бўлмайди.* «Ўзбекистон кўриқлари».

ЕНГИЛЛАМОҚ 1 айн. енгиллашмоқ. *Юки енгиллади.*

2 кўчма Енгил тортмоқ, тузалиб, соғайиб, ўзини яхши ҳис қилмоқ. *-Худога шукур! — деди Ҳасанали, — боягидан бир оз енгилладим.* Мазмуни, ис теккан экан. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Анча шомоллаб ва енгиллаб кирган вақтида, мингбоши дастурхон ёнига ағанаб, учиб қолган эди.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ЕНГИЛЛАНМОҚ 1 айн. енгиллашмоқ 1. *Баҳор, қизлар енгилланиб, кўчага чиқишган.*

2 кўчма Енгил тортмоқ, ўзини енгил ҳис этмоқ. *Полвоннинг юраги аста ёришиб, ўзи енгилланди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

ЕНГИЛЛАТМОҚ Енгилламоқ фл.орт.н. *Юкини енгиллатмоқ. ■ Унсин унинг ишини енгиллатмоқ истайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Танини (ёки бўйинини) бошидан енгиллатмоқ Бошини олмоқ, ўлдирмоқ. *Шоҳим, бошини қулоғидан енгиллатдингиз. Энди бўйинини бошидан енгиллатинг.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

ЕНГИЛЛАШМОҚ 1 Оғирлиги камайиб, енгил бўлиб қолмоқ, енгилламоқ. *Юки енгиллашди.*

2 Енгил кўчмоқ, осонлашмоқ. *Бир иш кўнгилдагидек адо этилса, иккинчисини ба-*

жариш анча энгиллашади. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Оғирлик яна икки кун, сўнг ишларингиз анча энгиллашади. «Ўзбекистон кўриқлари».*

3 кўчма Жиддийлиги, оғирлиги кучсизланмоқ, энгил томонга ўзгармоқ. *Мушукули анча энгиллашган Бийрон Одилни зарб билан четга итарди. А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат. ...зора сенинг шарофатинг билан гуноҳимиз энгиллашса! У. Исмоилов, Сайланма.*

4 кўчма Рухан энгил тортмоқ. *Бу сўз билан Отабек бир оз энгиллашди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бобур.. отини қамчилаб, навкарлар қушовини ёриб чиққанда, юзига шабада тегиб, хиёл энгиллашди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.*

5 кўчма Энгилик, ижобий томон ўзгармоқ, тузалмоқ. (дард, касал ҳақида). *Эридан лоақал бир хабар келганда ҳам бир нави эди, дарди энгиллашармиди. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.*

6 с.т. Ҳомиладорлик муддати тугамоқ, туғмоқ.

7 кўчма Номақбул, ҳаёсиз, «суюқ» тус олмақ. *Ичкилик таъсирида хотинларнинг қилиқлари жуда энгиллашади, кўзлари, юзлари ёнади. Ойбек, Танланган асарлар.*

ЕНГИЛЛИК 1 Энгил эканлик. *Юкнинг энгиллиги. Овқатнинг энгиллиги. Масаланинг энгиллиги.*

2 Эркин, энгил ҳолат, шароит. -*Подшоҳларнинг тез-тез ўлиб тургани маъқул, бу эса фуқарога бир қадар энгиллик келтиради, — дерди Меъмор. Мирмуҳсин, Меъмор.*

3 Рухиятдаги ёқимли ҳолат, хуш кайфият. *Одамнинг руҳида шу қадар энгиллик пайдо бўладики, қанот чиқазиб, олис уфқларга учиб кетсинг келади. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор. Поезд қўзгалгандан кейин, Замира ажойиб бир энгиллик ҳис қилди. П. Қодиров, Уч илди.*

4 кўчма Оқибатини ўйламай қилинган ҳаракат, энгилтаклик. *Уйини ташлаб кетиб, энгиллик қилиб қўйдими-а! С. Зуннунова, Гулхан. Мирзакаримбойнинг қизи Нуринсонинг табиатида энгиллик билан макр устун турар эди. Ойбек, Танланган асарлар. Хотинингиз энгиллик қилаётган бўлса, сиз оғирлик қилинг. С. Аҳмад, Уфқ.*

5 айн. имтиёз. *У хизматда ҳам ўзига заррача энгиллик талаб қилмади. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.*

ЕНГИЛМАС 1 **Энгилмоқ** фл. сфдш. *Бирлашган куч — энгилмас. Мақол.*

2 сфт. Кураш, жанг ва ш. к. да сира энгилмайдиган, доим ғолиб бўладиган. *Энгилмас қўшин. Энгилмас баҳодир. ■ Ҳаётни қийинчиликлар, муаммолар олдида энгилмас кишиларгина ривожлантира оладилар. О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.*

ЕНГИЛМОҚ Мағлуб бўлмоқ, мағлубиятга учрамоқ. *Амир энгилди, аскарлари бузилиб, уруш майдонидан қочдилар. С. Айний, Куллар. Дунёда зўрлар яшайди, талашларда энгилганлар, ожизлар йўқолиб кетади. Мирмуҳсин, Меъмор.*

ЕНГИЛТАК 1 Оқибатини ўйламай иш қиладиган, энгил табиат. *Энгилтак киши. ■ Меҳнаткаш хотин.. ўзини ишга урди, энгилтак Ўринбой эса аламига чидолмай, ичиб кела бошлади. С. Нуров, Янгича тўйлар муборак.*

2 Одобсиз, ахлоқсиз, суюёеқ. *У [Фуод афанди] Ҳожи хола сингари энгилтак қиз-жувонларни ахтарар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Ўз умрини хазон қилган, бир энгилтак аёлни хотинидан афзал кўрган.. бу йигит ким ўзи? Газетадан.*

ЕНГИЛТАКЛИК Энгилтак шахсга хос хусусият, хислат, хатти-ҳаракат. *Бўронбек унинг ҳовлиқмалигини, табиатидаги энгилтакликни билар эди. Ҳ. Фулом, Машғал. Сиз бу энгилтаклигингиз билан менинг ширин рўзгоримни аччиқ қилдингиз. «Гулдаста». Касб танлашга энгилтаклик билан қараган киши ҳаётда читтакка ўхшаб беқўним бўлади. Р. Усмонов, Одобнома.*

ЕНГЛИК 1 Нон ёпиш ва нонни узиб олиш пайтида қўлни ўтдан сақлаш учун тирсаккача кийиб олинадиган қалин энг. [Шербекнинг] *Онаси энгликда тандирдан янги узилган патир, иккинчи қўлида косада совуқ сув кўтариб кирди. С. Анорбоев, Оқсой.*

2 **Энг** учун кесилган мато бўлаги.

ЕНГМОҚ 1 Кураш, жанг ва ш. к. да ғолиб бўлмоқ, ғалаба қозонмоқ, рақибини мағлубиятга учратмоқ. *Маккор девни энгмоқ. Мусобақада бизнинг командамиз энгди. ■ Йўлчи ҳам, Қора Аҳмад ҳам мушт билан бир-бирларини энга олмасликларига ишонч ҳосил қилишди. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 кўчма Қаршилик, қийинчилик ва ш. к. ни бартараф этмоқ, уни йўқ қилмоқ, қи-

йинчиликларни енгмоқ. *Ҳаёт нашидаси шу кураш, хавф-хатар, тўсиқларни енгиб ўтиш, интилиш бор учун ҳам қизиқ, лаззатли.* С. Нуров, Нарвон. *Жангчиларимиз босқинчиларнинг қаттиқ қаршичилигини енгиб, Днепрдан ҳам кечиб ўтилар.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди.

3 *кўчма* Таъсирини ўтказмоқ, таъсир кучи голиб келмоқ (дард, касал кабилар ҳақида). *Элгелдининг кўзларидаги газабни бахтсиз бир маъюслик енгган эди.* А. Муҳтор, Қорақалпоқ қиссаси. *Гам-койиш хийлагина енгиб қўйган Марасул кирди.* А. Қаҳҳор, Оғрик тишлар.

4 *Ўзига бўйсундирмоқ, ҳукмига олмоқ.* *Жувон тойни бемалол енгиб кетаётган бўлса ҳам, қишлоқдан чиққунча, Асқар ота жуда толиқди.* А. Қаҳҳор, Хотинлар. *Тўғри, беш-ўн кун қаттиқчиликни устимизга олиб, шу оз улов билан кўкламни енгиб олсак, кўп одамларнинг кўзи очилиб кетади.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

5 Гап билан устун келмоқ, ўз гапини ўтказмоқ. *-Абдишукурни худо гапга бичган, енгиб бўлмайдди, — деди Жамолбой пихилаб.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ота ўғлини гап билан енгиб бўлмаслигини фаҳмлаб, ирғиб турди.* С. Сиёев, Аваз.

6 шв. Ҳайдамоқ, минмоқ (аравани). *..балки у [аравакаш] ўз аравасини эмас, бой аравасини енгиб кетаётгандир.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ЕНГСАК шв. Енглик. *Ошхонада Бунисо хола бўз енгсак билан тандирдан жазиллаган зоғора нонни узиб олар эди.* Ойбек, Зумрад. *Онам нон ёпади бўғриқиб-бўртиб, дам-бадам куюди қўли енгсакда.* Миртемир.

ЕНГЧА шв. айн. енглик. *Онаси тандир олдида қўлига енгча кийиб, лоладек қип-қизил кулча бетига сув сепяпти.* С. Аҳмад, Сувлар оқиб кетди. *Сожидохон тутаётган енгчасига қосадази сувдан сепиб ўчирди.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.

ЕПИСКОП [юн. episkopos — назоратчи] Христианлар черковида олий диний унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс; архиерей.

ЕР 1 (Е — катта) Қуёшдан кейинги учинчи планета. *Ер шари.* *Ер айланаси.* *Ер Қуёш атрофида айланади.* *Ернинг сунъий йўлдоши.* ■ *..агар Ер шарининг ярми тилла, ярми ер бўлиб, биров мендан қайси томонида яшайсиз, деб сўраса, мен иккиланмай, ер то-*

монини танлаган бўлардим. Н. Фозилов, Қуш — қаноти билан.

2 Шу планетанинг қуруқлик қисми (сув билан қопланган қисмига қарама-қарши қўйилганда). *Ер планетамизнинг олтидан бир қисмини ташкил этади.*

3 Планетамиз қобигининг сиртқи қатлами. *Ер бағри.* *Ер ости бойликлари.* *Қора (қаро) ерга киргур! (қарғ.).* *Ер ютгур! (қарғ.).* *Осмон узоқ, ер қаттиқ.* Мақол. ■ *Бир вақт ер ости дуқиллагандек бўлди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

4 Нарсалар турган, тирик организмлар ҳаёт кечираётган юза, сатҳ (шахс ёки бошқа нарсаларга нисбатан). *Ерга палос солмоқ.* *Томдан ерга қуламоқ.* *Коса столдан ерга тушиб синди.* *Ерга тушган — етимники.* Мақол. ■ *Сидиқжон бўсагадан бир қадам ичкарида чўнқайди-да, болани ерга қўйиб, онасига йўлади.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

5 Ер сатҳининг муайян бир қисми; жой, худуд. *Тошлоқ ер.* *Обод ер.* *Ҳайдалган ер.* *Баланд-паст ерлар.* ■ *Игит уфқларга туташ ерларни кўздан кечиради.* Газетадан. *Ярадорларни тезда хавф-хатарсиз ерга олиб чиқиш зарур бўлиб қолди.* Т. Рустамов, Мангу жасорат.

6 Қишлоқ хўжалигида фойдаланиладиган тупроқ қатлами, экин, дарахт ва ш. к. экиладиган жой, майдон. *Мен ҳам деҳқон боласиман.. Отам Одил кўр деган қўқонлик бойнинг ерини экар эди.* А. Қаҳҳор, Асарлар. *Меҳнати-ла гулатар Бир танобча ерини.* *Ғайратий.* *Чўл одами худди янтоққа ўхшаши керак.. оёғи остидаги ризқи сочилган ерга чуқур томир отиши лозим.* Газетадан. *Еринг бўлса, меҳнати ҳам, роҳати ҳам ўзингники бўлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

7 Бирор нарса банд қилиб турган, эгаллаган ўрин, жой; макон. *Дарахт бир ерда кўкаради.* Мақол. ■ *Ҳоким чўзилиб ётган еридан туриб, ташқари кечиди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Офицер йиқилди ва ётган ерида қўлини кўтарди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

8 Бирор мамлакат, давлат, халқ, хўжалик ва ш. к. га қарашли худуд. *Қони, эти.. ери, тили.. бир бўлган бир халқ нима учун икки душман гуруҳга бўлиниб, бир-бирининг қонини тўқади?* Ойбек, Навоий. *Ун уч хўжалик ерини қўшибди.. трактор бир ярим кун ишлаб, тизза бўйи ҳайдаб берибди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

9 Бирор нарсанинг ёки аъзонинг айрим қисми, ўрни, нуқтаси, жойи. *Гилямнинг бир ерида доғи бор. Ҳақ — ерини топар.* Мақол. ■ *Хат саккиз букланиб, қизил ипак билан бир-икки еридан чатилган ва Отабекка аталган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *..беш еридан ўқ еганига қарамай.. ер бағирлаб кетишди.* Ойбек, Куёш қораймас. *Ҳожи хола ўз таржимаи ҳолининг жуда кўп ерларини ташлаб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

10 Иш жойи, муассаса, ташкилот. *Ишлаган еридан хужжат келтирмоқ.* Бирор ерга арз қилмоқ. ■ [Бадрий:] *Сизлар билан бошқа ерда гаплашман!* З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

11 (ж., ў.-н., ч. к. шаклида) кўм. вэф. Пайт, ўрин, сабаб каби муносабатларни билдиради. *Кутилмаган ерда шаҳарнинг аъёнларидан бўлган Салим шарбатдор деганининг Комилбек исми ўғлидан совчилар келиб қолди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Рўзимат айтмоқчи, гап бошқа ерда бўлиши ҳам мумкин.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Сариқ атласни кийишга чоғлаб кўрган бўлса-да, бироқ кўйлакини олган ерида бу фикрдан қайтди.* К. Яшин, Ҳамза.

Ер билан яксон бўлмоқ қ. яксон. Ер бўлмоқ Ёўқ бўлмоқ, ерга кирмоқ. *Элга қўшилсанг, эр бўласан, элдан ажралсанг, ер бўласан.* Мақол. *Кўп оғиз бир бўлса, бир оғиз ер бўлар.* Мақол. **Ерга урмоқ** Қадрини камситмоқ, таҳқирламоқ. *Мен номус-оримни ерга урган душманнинг қонини ўз кўлим билан тўкишим керак..* К. Яшин, Ҳамза. *Қўйсангиз-чи.. Ўзингизни жуда ҳам ерга уриб юбордингиз-е.* К. Яшин, Ҳамза. [**Юзини**] **Ерга қаратмоқ** Номус-ҳижолатга қўймоқ. *Эл-юрт ичида оламга доврўғи кетган отамнинг юзини ерга қаратди.* К. Яшин, Ҳамза. *Ватаннинг амри шу, бурчингни бажар, Охири юзимни ерга қаратма!* Файратий, Уялмайсанми.. «*Мен фалончига тегаман*», *деб ота-онангни ерга қаратиб қўйишга!* Ҳамза, Паранжи сирлари. **Ер остидан қарамоқ** Юзни ер томонга қилган ҳолда рўпарасидагига қарамоқ. *Эртөөв.. йигитларга ер остидан бир қаради-ю, пешонасидаги ажинлари ёзилиб, кутилмаганда хушнуд жилмайди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. **Ер(нинг) тагида(н) бўлса ҳам** Қаерда(н) бўлса ҳам. *Ма, лайлак, ер тагидан бўлсам, иккита вино топиб ке.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Ер тишламоқ қ. тишламоқ.** *Бомбардимонда юзлаб фашист солдат, офицер-*

лари ер тишлади. **Ер чизиб қолмоқ қ. чизмоқ.** *Камол қози анча паст тушиб, Сафохон тўра олдидан ер чизиб қолди.* К. Яшин, Ҳамза. **Ер юзи** Бутун дунё, олам. *Бу хабар бутун ер юзига тарқалди.* *Ер юзидан келаётган хабарлар.* **Ер қилмоқ** Қаттиқ беобрў қилмоқ, ерга киритмоқ. *Сиз раҳбарсиз! Мени бир имо билан ер қилиб қўйишингиз мумкин.* С. Нуоров, Нарвон. **Бурнини ерга ишқамоқ** Роса таъзирини, адабини бермоқ. **Гапни бир ерга қўймоқ қ. гап. Осмон йироқ (узоқ), ер қаттиқ** Ҳаёт, яшаш шароити ночор ва иложсизлик ҳолатида деган маънода қўлланувчи ибора. *Ибн Ямин табиблик, Жаҳонбуви доялик қилишди.* *Лекин бу билан ҳам мурад ҳосил бўлмади.* *Осмон узоқ, ер қаттиқ эди! Сал кунда олти бола.. оламдан ўтди.* К. Яшин, Ҳамза. **Сўзини (ёки гапини, илтимосини) ерда қолдирмоқ** Сўзини (гапини, илтимосини) бажармаслик, инобатга олмаслик. *Ойим бувимнинг сўзини ерда қолдирмади-ю, ўйлаб-ўйлаб, охири «Дамир»ни топди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. *Гавҳар унинг қоронғида гира-шира кўришиб турган мехрибон чехрасидан бу сафар ҳам илтимосини ерда қолдиролмаганини тушунди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. **Туянинг думи ерга текканда қ. туя. Қолган еридан** Келиб тўхтаган, узилиб қолган жойидан (бирор иш, хатти-ҳаракат ҳақида). *Ана энди уйқуни қолган еридан олаверинг..* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЕРДОР Ер эгаси, мулкдор. *Арслонқул.. болалиқдан пода боққан, ердорларнинг хирмонини кўтарган, қўш ҳайдаган.* Ойбек, Навоий.

ЕРЁНҒОҚ Мағизи (меваси)дан мой олинадиган бир йиллик дуккакли ўсимлик ва унинг меваси.

ЕР-КЎК Бутун атроф, ҳамма ёқ; коинот. *Ер-кўкка шафқатсиз аланга сочаётган қуёш қандайдир рангсиз бўғиқ ҳаводан соябон ясаб, коинотни тўсиб қўйгандай.* Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз. *Шамол турди, қум кўча бошлади, ер-кўкни қум босди.* К. Яшин, Ҳамза.

Ер-кўкка ишонмайди Ортиқ даражада ардоқлайди. *Қизини ер-кўкка ишонмаган.. онаси.. катта шавкат ва шов-шув билан уза-тишини орзу қилар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ЕРЛАМОҚ Кўймоқ, дафн этмоқ. *Болага қарасам — ўлик.. гўдакни ташлаб кетишга кўнгли бўлмади, уни ерлаш керак эди.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

ЕРЛИ Ерга эга, ери бор. [*Йўлчи*] *Мироблар билан оғиз-бурун ўпишган катта ерлилар, бой деҳқонлар зўравонлигидан, экини қуриб қақраган камбағал деҳқонларга дўқ қилиб, ғалва кўтаришидан нафратланар эди. Ойбек, Танланган асарлар. Уртоқ Очилди.. Тиктепаннинг ўзидан чиққан, кам ерли камбағал деҳқон боласи. А. Қодирий, Обид кетмон.*

ЕРЛИК Шу ернинг ўзида туғилиб ўсган, туб жойлик, маҳаллий. *Бундан уч йил бурун, Андижон зилзласидан кейин, Симхоев заводдаги ерлик ишчилар.. иш ташладилар. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Ольга ҳам, эри Иван Павловичга ўхшаб, одамшаванда чиқди. Ерлик қўшни хотинлар билан иноқлашиб кетди. Ж. Шарипов, Хоразм.*

2 Ерда яшовчи, Ерга мансуб. *Кемамиз Ер атрофини айланиб туради. Унинг шундай мосламалари борки, мавжудлигини ерликлар сезишмайди. О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув. Ерликларнинг бобокалонлари ҳам «Занги»нинг тўртинчи сайёрасиданлигига имоним комил. О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.*

3 Кўрсатиш, сўроқ олмошлари ва б. баъзи сўзлар билан қўлланаиб, шу сўзлар қайд этган жойга мансубликни билдиради. *Бу ерлик. Уша ерлик. ■ Устод Қавом шу ерлик, бизнинг аслимиз Бухородан.. Мирмуҳсин, Меъмор.*

Ерлик қилмайди Ер, жой сифатида хизмат қилмайди, ярамайди. *Уер сизларга ерлик қилармиди. Туйғун, Зулфизар.*

ЕРЛИЛАШТИРМОҚ *тар.* Идора, муассаса ва ш. к. да ишловчилар сафида маҳаллий аҳоли вакиллари сонини кўпайтирмоқ. *Ўзларинг «ерлилаштир» дейсизлар-да, яна чек кўясизлар. А. Қаҳҳор, Сароб.*

ЕРЛИ-СУВЛИ Мулк сифатида ер-сувга эга бўлган, ер-суви бор. *Икки гапнинг бирида [Ўрмат қизини] хотин устига бўлса ҳам бойга, ерли-сувлига бераман, дейди. Ойбек, Танланган асарлар. -Ҳар бир камбағал, эҳтимол, ерли-сувли бўлади, — дейди Алим бува. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ЕРПАРЧИН: **ерпарчин бўлиб** Ерга парчинланиб, ёпишиб. *Унинг оёғи ҳам сизнинг оёғингиз каби шол экан. Ерпарчин бўлиб ётарди.. Б. Раҳмонов, Олтин одамлар. Мамаюсуф дарахтга бориб урилиб йиқилди-ю, ўша жойда ерпарчин бўлиб қолди. А. Кўчимов, Ҳалқа.*

ЕРСИЗ Ери йўқ. *..мулла Обид Тиктепа чоракор ва ерсизларини жуда ҳам ранжитади. А. Қодирий, Обид кетмон.*

ЕРТАНДИР Ер юзасига тик ҳолда ўрнатиб қурилган тандир. *Ертандир устига чиқиб, офтобда юз юваётган бароқ мушук миёвлади. Ҳ. Назир, Сув гадоси — оқпадар..*

ЕРТЎЛА 1 Бино остидаги хона. *У подшо саройидан анча олисда, дарёнинг нариёғидаги баланд уйлардан бирининг ертўласида тураркан. Ҳ. Фулом, Машъал.*

2 Ердан ўйиб қилинган жой; землянка. *Ана, ҳозир қамиш капалар, брезент палаткалар, ертўлалар кўриниб қолар, деб келялман. Ҳ. Назир, Чўл ҳавоси.*

ЕСИР [*а. يسير* — қуллар, асирлар] Эри ўлган, эрсиз қолган хотин; бева, тул. *Бу етим ўғил бўлиб, есир онанинг қўлида қолаверди. «Муродхон». Эронийлар эл-юртни талаб, эркакларни қул, хотинларни есир қилиб олиб кетаёттирлар. М. Осим, Карвон йўлларида.*

ЕТАК 1 Етаклаб, эргаштириб бориш; етов. *Етакда туяси, келар эди чол.. Миртемир. Биттадан отни етакка олиб, икки отлиқ орқасига қайтди. Й. Шамшаров, Довруқ.*

2 кўчма Йўл, йўл-йўриқ. *Берган оқ сутимга рози бўлмайман, Энанг бўлиб, етангига юрмайман. «Рустамхон». Одамнинг душмани жинлар бўлади.. Етагига юрган жинни бўлади. «Муродхон».*

ЕТАКИ Етакда юрадиган, етакка олинган. *Оташкурак жингиллаб, Етаки отлар ҳингирлаб.. «Гулшанбоғ».*

ЕТАКЛАМОҚ 1 Кўлидан ушлаб, кўмаклашиб олиб юрмоқ. *Вали ака ўғлини етаклаб, ташқарига олиб чиқиб кетди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. -Кўйинг, буви, хафа бўлманг, — деди Фуломжон онасини ичкарига етаклаб. М. Исмоилий, Фарғона т.о.*

2 Ўзига эргаштириб (юрмоқ), ўзи билан бирга олмоқ (тўғри ва кўчма маънода). *Марғилондан Тошкентга ўз шогирди Охунжон қизиқни етаклаб, Юсуфжон ака ҳам келди. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. Табиат ўзининг мангу, бузилмас қонунига амал қилиб, кўкламни етаклаб келган эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.*

3 Етовга олмоқ. *Отни етакламоқ. Туяни етакламоқ. ■ Матпано молхонадан ҳўкизларни етаклаб чиқди. С. Сиёев, Аваз.*

4 кўчма Раҳнамолик қилмоқ, йўлламоқ. *Ғалабалар сари етакламоқ. ■ Постанов-*

качи режиссёрнинг ёш санъаткорларни катта санъат майдонига дадиллик билан етаклаши таҳсинга сазовордир. М. Яҳёев, Ҳақ енгади.

ЕТАКЛАШМОҚ 1 Етакламоқ фл. бирг. н. Шундан сўнг отларини етаклашиб, ичкарига кирдилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Қўл ушлашиб юрмоқ, биргаликда бўлмоқ. *Опа-сингил етаклашиб, темир йўлчилар посёлкасидан чиққанда, қуёш ботган эди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Ота-бола етаклашиб, уйга чиқдик.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ЕТАКЧИ 1 Йўл юриш, йўналишда бошқариб, «етаблаб» боровчи, бошқарувчи. *Ҳар бир пода ва галанинг етакчи бошлиғи — серкаси бўлади.* «Фан ва турмуш». *Гала бошидаги етакчи ўрдак алақандай овоз билан чуриллаб, ўз етагидагиларни огоҳлантириб боради.* Р. Бекниёз, Ҳаво йўли. *Узоқларда турналарнинг қурқураши эшитиларди, турналар бошида етакчиси учиб борарди.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

2 кўчма Йўлбошчи, раҳбар. [Ғафур ака:] *Кўпчиликка етакчи, катта-кичikka баравар, қандини есин!* Н. Мақсудий, Умидли бола. *..Назира Йўлдошева йирик хўжаликнинг жонқуяр етакчиси.* «Ўзбекистон кўриқлари».

3 кўчма Асосий, бош. *Саноатнинг етакчи тармоқлари. Театрнинг етакчи артисти.* ■ Буларни ёзиб олиш, қиёсий ўрганиш.. фольклоршуносликнинг етакчи вазифаларидан ҳисобланади. Газетадан.

Етакчи феъл Феълнинг аналитик шаклида луғавий маъносини сақлаган феъл. *Мас., ўқиб кўр, қириб ташла, чидаб тур, бора олади* феъл шаклларида ўқи, қир, чида, бор феъллари етакчи феъл ҳисобланади.

ЕТАКЧИЛИК Бошчилик, раҳбарлик. *Жавод Кўчиев.. далачилик бригадасига етакчилик қила бошлади.* «Ўзбекистон кўриқлари».

ЕТАР-ЕТМАС рви. 1 Маълум мўлжал, меъёрдан бир оз камроқ, сал кам. *Ўтган йили меҳнат кунига ярим килога етар-етмас буғдой, йигирма уч тийиндан пул олган капсанчилар бу йилги даромадни кўриб, бутун орзулари ушалгандай бўлди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Етишига оз қолганда. *Уйга етар-етмас, орқамдан ўғлим бориб қолди.*

ЕТАРЛИ 1 Маълум бир ерга ёки даража-меъёрга қарийб етадиган. *Икки дераза ўртасида шипга етарли катта тошойнак.. бор эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Бирор эҳтиёж ёки мақсад учун кифоя қиладиган, етадиган. *Етарли пул. Етарли ёрдам.* ■ *Ғўза қўшимча кўсакларни етиштириш учун ердан етарли озиқ ололмайди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ЕТИЛМОҚ 1 Меъёрий даражасига етмоқ, тобиға келмоқ. *Нишолданинг қиёмти етилди.* ■ *Кунлар исиб, кўтарилган нам, Ерлар исиб, етилган тупроқ.* Ғайратий. *Етилган ерлар пешма-пеш бороналаниб, экишга тахт қилиб қўйилмоқда.* Газетадан. *Бу йил ҳам ғўза обдан етилгандан кейингина дефолиацияни бошладик.* Газетадан.

2 Ўсиб, ривожланиб, истеъмол қилиш, пишиш даражасига етмоқ; пишмоқ. *Фосфор ва калий ўғитлари меъёридагидан ортиқроқ берилса, картошканинг етилиши тезлашади.* «Фан ва турмуш». *Қовун қарс этиб ёрилди.* -*Жонивор хўб етилибди-да, — деди Мадаминхўжа қовунни коса қилаётиб.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Ўсиб, улғайиб балоғатга етмоқ. *У боёқишнинг нуридийдаси, етилган қизи бирдан ғойиб бўлсин..* Ойбек, Танланган асарлар.

4 кўчма Пишиб етмоқ, долзарб бўлмоқ. *Таълим-тарбия савиясини оширишнинг етилган масалалари ишчанлик билан ҳал этилаётир.* Газетадан. *Шундай баъзи етилган саволларимиз бор.* Ҳ. Шайхов, Рене жумбоғи.

5 кўчма с.т. Кайфи ошмоқ; қаттиқ маст бўлмоқ. *Ҳар ким билан қадаҳ уриштириб ичавериб, роса етилибди.*

6 кам қўлл. Бирор даража, мавқе ва ш. к. га етмоқ, эришмоқ; етишмоқ. *Бу.. оддий докладлардан эмас, балки.. етим-камбағал болаларнинг мана бугун ўқитувчи бўлиб етилганлари тўғрисида таъсирли бир қисса.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Ҳамза.. такаллуми ифодали, мантиқли, зехни утқир.. ўз сўзли йигит бўлиб етилган эди.* К. Яшин, Ҳамза.

ЕТИМ [а. *يتيم* — ота-онасиз, етим, яккаю ягона; ноёб] 1 Отадан, онадан ёки ҳар икковидан ажралган. *Етим бола. Етим кўзи.* ■ *Уларнинг бири олти яшар, бири тўрт яшар етим набиралари Унсинни севадилар.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳали овқат ейишга ўрганмаган тўртта бузоқ кўзлари мўлтираб*

етим қолади-ю, ачинмай бўладими? С. Анорбоев, Оқсой.

Тирик етим Отаси ёки онаси ёки ҳар иккови томонидан ташлаб кетилган қаровсиз бола. *Ўғлингни тирик етим қилма. Боланг туфайли ҳар қанча оғирчилик бўлса, устинга ол. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Истардикки, «етим», «тирик етим» сўзлари дунёда йўқ бўлса, фақатгина китоблардагина қолса. Газетадан.*

2 кўчма Ташлаб қўйилган, эътибор берилмайдиган, қаралмайдиган шахс ёки нарсага нисбатан қўлланади. *Айниқса, бизнинг бечора мўйтан уруғи — қўнғирот элининг шўрлик еtimi, бир шапалоқ урса ҳам, эвазига жон бериб келган. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. Етим қовурға анат. Энг пастки жуфт қовурға.*

ЕТИМВАЧЧА [етим + ф. بچه — бола] эск. Етим бола. -Бу ота-бобоси мактаб кўрмаган етимваччаларингизга шундай муаллимни қаяёқдан топасиз? — деди Бобоҳўжа домла. П. Турсун. Ўқитувчи.

ЕТИМ-ЕСИР 1 Етим ва есир(лар). Сизлар суриштирмай, қўлларимизни боғлаб, зиндонга юборасиз, мол-ашёимизни талайсиз, хотин-болаларимизни етим-есир қиласиз. С. Айний, Дохунда.

2 Умуман, етим ва қаровсиз (қаровчисиз) қолган (болалар). *Уйи куйиб, хонавайрон бўлган камбағал деҳқонларнинг етим-есир болалари билан интернатлар тўлиб кетди. Файратий, Унутилмас кунлар. Эрхотин: «Энди биронта етим-есирни топсин, ичкуёв қиламиз.» деган хулосага келишибди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.*

ЕТИМЛИК 1 Етим эканлик. *Ундан битта ёдгорлигим.. етимлиги билинмасин, ўксинмасин, дейман. Қарғасам, тилим куюди. Ҳ. Назир, Сўнмас чакмоқлар.*

2 Етимларга хос ҳаёт, етим ҳолати. *Етимликда ўсганми, жуда синиқ йигит кўринади. С. Зуннунова, Гулхан. Дам-бадам пақирдан сув олиб ичади-ю, ўтган кунларини, етимликда чеккан жафоларини.. ўйлайди. С. Сиёев, Отлиқ аёл.*

ЕТИМОНА Етимга ўхшаб, етимлар сингари. *Болалар ҳам, гуё отадан абадий айрилгандек, бошларини етимона буккан эдилар. Ойбек, Нур қидириб.*

ЕТИМПАРВАР [етим + ф. پرور — боқувчи, парваришловчи] Етимларга меҳри-

бонлик, ғамхўрлик қиладиган. *Бечора жуда етимпарвар, одамохун. Уйи тўла хотин-халаж, бола-чақа.. Ҳ. Фулом, Машғал.*

ЕТИМХОНА 1 тар. Етимлар ва қаровсиз қолган болаларни тарбиялайдиган ва ўқитадиган муассаса. [Холмурод] *Одамлардан етимхона қаердалигини ва у ердаги болаларнинг ҳол-аҳволи қандайлигини суриштирмоқчи бўлди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

2 эск. айн. интернат.

ЕТИМЧА Ота-онасиз қолган бола, етим бола, етимвачча. *Саид Жамолхон қизининг рўзгорини «нотинч» қилаётган етимчадан осонгина қутулди: Саломатни эшонга назир қилди. С. Аҳмад, Ҳукм. Уни босмачилар отиб ўлдирди. Мана шу кичкина болалар етимча бўлиб қолишди. Ҳ. Фулом, Машғал.*

ЕТИШМОВЧИЛИК 1 Камчилик, нуқсон. *Иидаги камчилик, етишмовчиликларни тугатмоқ. ■ Шу билан бирга айрим хўжаликларда муайян камчилик ва етишмовчиликлар ҳам мавжуд. Газетадан.*

2 Етишмаслик ҳолати; камчиллик, танқислик. *Айниқса, ўтин-кўмир етишмовчилиги дарҳол сезилиб қолди. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар. «Балки ўз ёлғизлиги, бекорчилигидан зеркиб, бунинг устига рўзгор етишмовчилигидан сиқилиб, хафагазак бўлгандир?» деб ўйлади Камол. Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси.*

ЕТИШМОҚ 1 Етмоқ фл. бирг. н. *Йигитлар ярим соат ўл юриб, гузарга етишди. Ойбек, Нур қидириб. [Ширин ва Шакар] Гоҳ вақтларда сувсиз чўлларга тушиб, қистаб юрар бир-бирига етишиб. «Ширин билан Шакар».*

2 Етмоқ, эришмоқ. *Мақсадга етишмоқ. Ёр васлига етишмоқ. ■ Мулла Бурҳон Ғиждувон бегига қирқ йил солиқ йигувчилик қилиб, қоровулбегилик мансабига етишди. М. Жўрабоев, М.Б. мартабаси. Ҳаммага ҳам беравермайди.. Радиоклубга етти йил қатнаб эришдим бунга.. А. Мухтор, Чинор.*

3 Юзага келмоқ, пайдо бўлмоқ. *Деҳқонлар ошласидан кўлаб зиёлилар етишиб чиқди. Н. Сафаров, Оловли излар.*

4 Вақти етмоқ, келмоқ. *Етишди ҳамон ўқирга замон.. «Муштум».*

5 айн. етмоқ. *Йўлчи ака, бизникида умидга, орзуга тезроқ етишасиз. Ойбек, Танланган асарлар.*

6 Камчил, меъёрга етмаган ҳолатда бўлмоқ. *Буларнинг бўлимидагина ҳаво етиш-*

магандек қисилиб, хунобгарчиликдан боши чиқмайди одамнинг. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. Ваҳолонки, бошқа қурилишларда ишчи кучи ҳам, механизм ҳам етишмайди. «Муштум».

ЕТИШТИРМОҚ I Етишмоқ фл. орт. н.

2 Тайёрлаб етказмоқ. *Халқим етиштирган ҳосил чўғига баланд тоғлар ҳайрон қолиб турибди.* А. Орипов, Йиллар армони. *Шунча ҳосилни ҳеч қандай вакилсиз етиштирган деҳқон уни усиз ҳам йиғиштириб ололмай-дими?* С. Нуров, Нарвон.

ЕТКАЗМОҚ I Етмоқ фл. орт. н. *Хабар етказмоқ. Зиён етказмоқ. Саломини етказмоқ. Охирига етказмоқ. Вояга етказмоқ.*

2 Тайёрлаб, етиштириб бермоқ. *Санотга фидоийи шогирдларни кўплаб етказганим билан.. бахтиёрман.* Газетадан. *Қишлоқ механизаторларига арзон, исҳам, пухта ва қулай машиналар етказиб берамиз.* Газетадан.

ЕТМАК I эск. айн. етмоқ.

ЕТМАК II Чиннигулдошларга мансуб ўтсимон ўсимликнинг кўпикланувчи моддага бой илдизи (тўқимачилик саноати, дори тайёрлаш, қандолатчилик ва ш.к. да қўлланади). *Ўрта Осиёда ўсадиган энг қимматли ўсимликлардан яна бири етмак (бех)дир.* Қ.З.Зокиров, Туркистон етмаги.

ЕТМИШ 70 рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Етмиш кун. Етти карра ўн – етмиш. Эр йигитга етмиш ҳунар оз.* Мақол. ■ *Жами бўлиб бир сўм етмиш тийин ишлаган эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ЕТМОҚ I Юриб, йўналиб, маълум бир ерга, жойга, манзилга бориб олмақ. *Ҳайдар ота Кўтармага хуфтондан кейин етди.* А. Қаҳҳор, Асрор бобо. *Эшик олдига етганида, негадир ўзининг ҳам ўша ёққа талпинаётганини сезиб, ҳаяжон ичида тутқични ушлади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Қувиб, тенглашиб олмақ. *Ошиқмаган қуёнга етибди.* Мақол. ■ *Қистаса ҳам, етолмайди бедовлар.* «Маликаи айёр».

3 Жўнатилган, тарқатилган жойидан, манбаидан наридаги бирор жойга бормоқ (овоза, гап, хат-хабар ва ш. к. ҳақида). *Бу хабар бизгача етиб келди. Бу гап унинг қулоғига етмасин.* ■ *Ҳай деганда, ҳаққа етгай нолишим.* «Маликаи айёр».

4 Бўй, ҳажм, миқдор, даража жиҳатидан бошқасига тенг бўлмақ, тенглашмоқ, баробар келмоқ. *Девор ўлғудай баланд-да, бўйи*

етмади. М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Бо-ракалло, гўшт тўғраида сенга етадигани йўқ..* К. Яшин, Ҳамза.

5 Таъмин етадиган, кифоя киладиган миқдорда бўлмақ. *Жой ҳаммага етади. Оз бўлса етар, кўп бўлса кетар.* Мақол. ■ *Қандоқ қилай, ўртоқжон, бошқа ишларни йиғиштирай десам, ойлик етмайди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. *Саройдан тушадиган ҳадяларни бир ой тўплаганда, тўрт қадок этга етмайди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

6 Муваффақ, муяссар бўлмақ; эришмоқ. *Яхши билан юрдим – етдим муродга, ёмон билан юрдим – қолдим уятга.* Мақол. ■ *Қани энди, дунёда вафо бўлса, ҳар ким тилагига етса.* А. Қаҳҳор, Шоҳи сўзана.

7 Кифоя қилмоқ. *Онанг бечорага отандан иккита сағир билан қолиб, кўрган кунлари ҳам етади.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Кўй энди, ўзимнинг қийналаётганим ҳам етади.* Н. Сафаров, Шарқ тонги.

8 Маълум бир ёшгача яшаб бормоқ, умр кўрмоқ. *Отам саксонга етди.* ■ *Олтмиш тўрт ёшга етдим, ўғлим-қизим бўлмади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

9 Келмоқ; бошланмоқ. *Вақти етди. Куни етди.* ■ *Кунлар ўтди, вавданинг муддати етди.* У. Исмоилов, Сайланма.

10 Талаб, меъёр даражасида бўлмақ. *Қиличнинг ишлови етган, Теккан омон қолмасин деб, Заҳарнинг сувини ялатган.* «Маликаи айёр».

11 кўм. фл. өзф. Етақчи феълдаги ҳаракатнинг охиригача, тугал бажарилиши маъносини билдиради. *Йўқ, ҳали англаб етганингизча йўқ.* Н. Сафаров, Уйғониш. *Отанасига ўз сўзини ўтказишга Саудий ишониб етмади.* А. Қаҳҳор, Сароб.

Ақли етмоқ қ. ақл. **Бошига етмоқ қ.** бош. **Боши кўкка (ёки осмонга) етмоқ қ.** бош. **Бўйи(га) етмоқ қ.** бўй. **Кўзи етмоқ қ.** кўз. **Нима етсин** Ҳеч нарса тенг келолмайдиган иш, нарса ва ш. к. ҳақида айтиладиган ибора. *Эҳе, китоб ўқишга нима етсин.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Оғиз қулоғига етди қ.** оғиз. **Пичоқ суякка етди қ.** суяк. **Тагига етмоқ қ.** таг. **Қўли етмоқ қ.** қўл.

ЕТОВ Жиловидан тутиб эргаштирилган, етакланган, етакдаги. *Етовдаги отни танимаган одам оз эди.* Ойбек, Навоий.

ЕТТИ I 7 рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Етти киши. Етти*

сўм. *Етти метр. Етти меҳнат куни. Етти ўлчаб, бир кес.* Мақол. *Ёмондан қоровул қўйсанг, ёв етти бўлар.* Мақол.

2 этн. Вафотнинг тўртинчи куни ўтказиладиган маросим, маърака. *Кеча, одатга мувофиқ, нари-бери етти қилинди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Айрим сўзлар билан қўлланиб, маънони кучайтириш учун хизмат қилади. *Етти ухлаб тушимга кирмаган. Етти қовун пишиғи бор.* ■ *Муллажон амаки етти маҳалланинг катта устаси.* Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. «*Боланинг кўнглига қараб расво қилясизлар, етти хуфтонга қадар юришга чакки ўрганди.* Ойдин. *Ном етти қишлоққа кетган Бувниса хоним-а!* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

Етти букилмоқ Ортиқ даражада иззат-хурмат қилмоқ, ўта сиғинмоқ. **Етти ёт бегона қ.** ёт **1. Етти иқлим қ.** иқлим. **Етти оғайни** Яққол кўриниб турадиган, чўмичсимон ўрнашган, етти юлдуздан иборат шимолий бурж (юлдузлар туркуми); Етти қароқчи, Катта айиқ. **Етти пушт қ.** пушт **2. Етти хуфтонгача қ.** хуфтон **2. Кичик етти оғайни** Кўтба яқин, чўмичсимон жойлашган, етти юлдуздан иборат шимолий бурж (юлдузлар туркуми); Кичик етти қароқчи, Кичик айиқ.

ЕТТИЛИК 1 Етти нарса ёки кишидан иборат. *Еттилик комиссия.*

2 Еттита холи бўлган карта. *Еттилик гиштин.*

ЕТУК 1 Жисмоний жиҳатдан тўла ривожланган, камолотга эришган. *Тирқшидан мўраладим: Йўлчи, ҳам етук бир қиз.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қирқ ҳадегунча ўтиб ҳам кетди, Ўғлингнинг кўрсайдинг етук камолин.* Ф. Ғулوم.

2 Илм, ҳунар, тажриба ва б. жиҳатлардан пишиб етган, етарли малакага эга, баркамол. *Етук олим. Етук мутахассис. Етук санъаткор.* ■ *Бизда етук адабиёт муаллимлари борлигига ишонамиз.* Газетадан. *Мукаммал кўрмоқчи бўлдик дунёни, Етук бўлмадик ўзимиз бироқ.* А. Орипов, Йиллар армони. *Буюк, етук одамлар камтар, камсуқум.. бўлишини бу доно қиз яхши биларди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

3 Талаб, меъёр жиҳатидан мукаммал даражага эга, юқори савияли. *Етук бадиий асар.* ■ *Лутфий ғазаллари асосида яратилган мусамматлар Навоий томонидан Лутфийнинг*

юксак шоирлик иқтидорининг, етук бадиий маҳоратининг сўзсиз тан олинганлигига ишончли далилдир. «ЎТА».

ЕТУКЛИК Етук эканлик, етук даражага эгалик. *Бу қийин, лекин ҳаётин зарур иш, сиёсий етукликка жиддий имтиҳондир.* Газетадан. *Маълум бир эпизодни баён қилишда авторнинг бадиий маҳорати, етуклиги.. сезилиб туради.* «ЎТА».

ЕФРЕЙТОР [нем. Gefreiter – ефрейтор] Баъзи мамлакатларда, мас., Россияда, оддий аскарга бериладиган бошланғич ҳарбий унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс.

ЕЧИЛМОҚ 1 Ечмоқ фл. мажҳ. ва ўзл. н. Унинг калта сочлари ҳадеб ечилиб кетаверарди. ■ *Ҳисоб-китоб бор ерда ечилмайдиган чигил йўқ.* Н. Сафаров, Уйғониш. *Ҳасанали учун биринчидан англашилмай қолган маънолар бу кейинги гап билан ечилди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 *кўча с. т.* Кўнгли-дили очилмоқ, ёзилмоқ. -*Раиймжоннинг ҳалитдан яна қочиш пайига тушганини кўриб куляпсанми?! – деб кулди.. Хипча йигит ҳам ечилиб кулди.* Ш. Ғулумов, Ёрқин уфқлар.

3 *кўча с. т.* Ҳиммати ошиб, ортиқ сажийлик қилмоқ. *Ҳаловатхон ечилиб кетиб, зиёфат дастурхонини тўкин қилиб тузади.. ҳозиргина кириб келган дадасини очилиб-сочилиб дастурхонга ўтқазди.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ЕЧИМ 1 Ечиш; ечилиш. *Боғлашда курмак солсанг, осон бўлар ечими. Бир ногаҳон гуноҳнинг осон бўлар кечими.* «Кўшиқлар».

2 Масала, муаммо ва ш. к. нинг жавоби. *Масаланинг ечими.* ■ *Менинг одадим, ҳамма ишни, чигални олдиндан обдан ўйлаб, ечимини кўзимнинг олдига келтириб оламан.* Р. Раҳмон, Сизнинг ёшингизга кирайлик.

3 ад. Асарда воқеалар ривожидаги, қаҳрамонлар ўртасидаги қарама-қаршиликнинг ҳал бўлиши, тамомланиши. *Романнинг ечими.* ■ *Зотан, ҳар бир асарнинг туғуни билан бирга ечими ҳам бор-ку!* Ж. Абдуллахонов, Тўфон.

ЕЧИНМОҚ Ечмоқ **3** фл. ўзл. н. *Мухаррам ечинаётиб, каравот тепасидаги суратларга беихтиёр кўз ташлади.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ЕЧИНТИРМОҚ 1 Ечинмоқ фл. орт. н. [Ҳасанали] *Отабекни ечинтирар экан, ризосиз бир оҳангда деди: – Ўғлим, сизга шу шайтоний*

ишининг нима зарурати бор! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Йўлтўсарлик билан бировнинг кийим-кечагини зўрлаб ечиб олмоқ; тўнамоқ.

ЕЧИҚ Боғланмаган, ечилган, боғдан бўшатишган. *Ечиқ мол. Ечиқ қоп.* ■ Қўлоёқлари ечиқ бандилар боғланиб, қўрага қамалдилар. С. Айний, Қуллар. Бўйни боғлиқ ҳам эмас, ечиқ ҳам эмас: қамоқ бўлмаса ҳам, қамоққа ўхшайди. Ойбек, Танланган асарлар.

ЕЧМОҚ 1 Боғичини, боғини ёзмоқ, бўшатмоқ. *Белбоғни ечмоқ.* ■ Чий эшикнинг боғичини ечиб кўтарганида, инграш яна эшитилди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. *Ҳаво ҳали исимаган бўлса ҳам, хомсемиз ҳоким формасининг кўкрак тугмаларини ечиб ташлаб, елпинишга тутинди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Ўримини ёзмоқ, хомитмоқ. *У {Кумуш} бу кечаси кўрган баъзи тушларини Отабекнинг бу кун келишига йўйди-да, эрта-лабдан туриб, сочларини ечди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Кийилган кийимни жойидан, эгнидан олмоқ. *Тўнни ечмоқ. Кўйлакни ечмоқ. Этикни ечмоқ.* ■ Малла киши янги бузи кавушини даҳлизда ечиб, чап ёқдаги каттакон хонага кирди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Кўприк

устида баланд пошнали туфлисини ечиб олган бир аёл машинага қўл кўтарди. С. Аҳмад, Уфқ. *Насиба унинг носкисини еча бошлади,* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

4 Кўйилган, солинган, боғланган нарсани олмоқ, ундан холи қилмоқ, бўшатмоқ. *Учинчи аравага ортиб олинган бедадан ташлаб, эгар-жабдуқларини, юганларини ечиб қўйишди.* Мирмуҳсин, Меъмор. *Салдан кейин эшакдай келадиган икки итини ечиб юборди.* С. Сиёев, Аваз.

5 Математик мисол, масала кабиларни ишламоқ, ечими (жавоби)ни топмоқ, белгиламоқ. *..икки бола: бири қиз, бири йигитча.. масала ечиш билан овора..* А. Мухтор, Чинор.

6 кўчма Маъносини очиб бермоқ, ечимини белгиламоқ; ҳал қилмоқ. *Шайбонийхон бу тугунни ҳам султон ва аъёнларга ёқадиган бир усталик билан ечганидан кўпчилик мамнун эди.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Бу муаммони кекса бир жангчи ечиб берди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Аммо қанчалик мушкул иш бўлмасин, жумбоқни ечамиз.* С. Кароматов, Олтин қум.

ЕЧТИРМОҚ **Ечмоқ** фл. орт. н. *Сочларимни ечтирай кўклам елига Ҳам уни мен ювдирай тошқин селига.* «Кўшиқлар».

ЕШМОҚ с.т. Ечмоқ.